

Presentació

El present volum de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* constitueix un número monogràfic sobre la població catalana, tema que ha estat tradicionalment objecte d'estudi de la geografia –i, en conseqüència, el protagonista de nombrosos articles en aquesta i en altres revistes especialitzades–, però que fins ara no havia estat objecte d'un tractament monogràfic en la nostra publicació.

Efectivament, l'interès de la geografia pels temes de la població és evident. Així, si s'entén la geografia com la branca de la ciència que estudia la distribució espacial de diversos fenòmens, especialment els que es relacionen amb les activitats dels éssers humans, cal pensar que la població n'és un –i de molt important–, i que, per tant, forma part de la seva àrea de coneixement. Així, i a semblança del que s'ha esdevingut en algunes altres àrees de coneixement de la geografia, com ara el turisme o l'urbanisme, la disciplina ha desenvolupat una branca d'estudi de la distribució espacial de les persones i de les seves activitats i comportaments quotidians en el territori que es coneix amb el nom de *geografia de la població*, definida com la “branca de la geografia humana que estudia les formes de relació entre la naturalesa dels llocs amb les variacions espacials en la distribució, composició, migració i creixement de les poblacions”.¹

Afortunadament, a casa nostra existeix una forta tradició en els estudis de la població i del poblament des de la geografia.² Des dels estudis clàssics sobre

1. Així ho afirma en la seva tesi doctoral Enric Mendizàbal (1996), *L'ús temporal del territori: l'exemple dels habitants de la regió metropolitana de Barcelona*.

2. Una relació exhaustiva dels treballs que relacionen la població i el territori a través del concepte de poblament es pot trobar a Juan Antonio Módenes i Carlos Sánchez (2001), *Poblament: habitants, hàbitat i indrets*, Barcelona, Fundació Abertis (<<http://www.fundacioabertis.org>>. Consulta: 25 de novembre de 2010). Igualment, per als estudis centrats en els temes migratoris, recomanem la consulta d'Àngels Pascual [dir.] (2001), *Població, mobilitat i migracions a Catalunya*, Barcelona, Fundació Abertis (<<http://www.fundacioabertis.org>>. Consulta: 25 de novembre de 2010). Finalment, pel que fa a la recerca acadèmica, les dades de producció de textos científics i de materials de recerca es poden consultar als diversos *Reports de la recerca a Catalunya* en Geografia i Demografia, publicats per l'Institut d'Estudis Catalans (per a l'edició 1996-2002, vegeu <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000041%5C00000037.pdf>>. Consulta: 25 de novembre de 2010).

l'èxode rural a Catalunya fins les investigacions sobre les noves formes de poblament lligades a les activitats turístiques o l'expansió metropolitana, hi ha un gran conjunt de treballs sobre la relació entre localitats i habitants. Basta citar, sense ànims de ser exhaustius, els treballs dels nostres consocis fundadors Pau Vila i Dinarès, Josep Iglésies i Fort i Marc-Aureli Vila i Comaposada. Des de la modèstia, i sense ànims de comparar-s'hi, els textos seleccionats per formar part d'aquest número monogràfic són una mostra representativa dels temes i dels enfocaments actuals de la geografia de la població, que presenta nombrosos punts d'intercanvi epistemològic i metodològic amb ciències germanes com la demografia, la sociologia o l'antropologia.

El moment triat per a la publicació d'aquest número monogràfic no podria ser més oportú, en tant que és, precisament, un moment de grans transformacions territorials, demogràfiques, socials i econòmiques que posen en qüestió el model tradicional de convivència i plantegen interrogants sobre un possible canvi de paradigma.

En efecte, en l'actualitat ens trobem en una etapa nova de quatre models que determinen l'estructura sociodemogràfica i territorial d'una societat: en primer lloc, figura, evidentment, el context migratori, que ha conegut –almenys fins a l'esclat de la crisi econòmica actual– un període de creixement sense precedents en la història recent de la població catalana. En segon lloc, cal destacar l'anomenada “segona transició demogràfica”, que implica el canvi en el model tradicional de la família i en els nous patrons de fecunditat; en tercer lloc, la transició epidemiològica determina l'allargament de l'esperança de vida i la millora en les condicions de morbiditat de la població, i finalment, la transició de la mobilitat provoca l'augment tant de la mobilitat quotidiana com de la residencial, ja sigui de curta o llarga distància.

Aquestes transformacions tenen, òbviament, les seves repercussions territorials, en tant que impliquen canvis en el paradigma tradicional d'ocupació i d'utilització del sòl, en què la mobilitat i l'accés a l'habitatge prenen un paper important a l'hora d'explicar la distribució espacial de la població i les activitats econòmiques.

Els articles en aquest número monogràfic de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* pretenen aportar llum en l'anàlisi d'aquestes transformacions sociodemogràfiques i territorials del país, al mateix temps que cobreixen l'ampli ventall de temàtiques de què tracta la geografia de la població.

En efecte, els set textos que constitueixen aquest número monogràfic de la revista cobreixen temes clàssics de la geografia de la població –poblament, mobilitat, migracions, habitatge fecunditat–, però encarant-los des d'una nova perspectiva, no tan sols epistemològica –d'acord amb la conjuntura actual– sinó metodològica –amb l'aplicació de tècniques tan variades com l'estadística espacial, l'elaboració d'entrevistes en profunditat, l'anàlisi quantitativa de dades estadístiques, la reconstrucció de sèries històriques, etc.

Així, l'article firmat pels professors Joan Vilà-Valentí i Miquel Vives Tort, consisteix en l'anàlisi de l'evolució de la població durant el segle XX i els primers

anys del segle XXI en quatre comarques de la perifèria metropolitana com són el Baix Llobregat, el Garraf, l'Alt Penedès i el Baix Penedès. El treball consisteix en la reconstrucció de les sèries històriques de població de cada un dels municipis d'aquestes comarques i, mitjançant el càlcul d'un simple però il·lustratiu índex de creixement, la interpretació geogràfica de la distribució territorial del creixement i dels factors que l'han causat.

Per la seva banda, Albert Esteve i Miquel Valls tracten igualment un tema clàssic, com és el poblament –probablement l'exemple més clar de la interrelació entre la població i el territori–, però amb una metodologia i una cronologia força originals. En primer lloc, l'objecte d'anàlisi és la distribució espacial dels masos –com a forma d'ocupació territorial tradicional– a Catalunya l'any 1860. Per a dur a terme aquesta anàlisi, els autors utilitzen el Nomenclàtor –font poc utilitzada tradicionalment malgrat el fort component geogràfic de la informació que recull– al mateix temps que apliquen tècniques d'estadística espacial per tal de delimitar-ne les àrees d'influència i les de màxima concentració territorial.

El següent article, obra de Joan Alberich, introdueix el factor de la mobilitat en la interpretació territorial de Catalunya: desestimant l'anàlisi estàtica de la població a partir del seu lloc de residència, l'autor revisa les relacions que s'esdevenen a Catalunya a la partir de la mobilitat quotidiana de la seva població. Així, les vinculacions territorials resultants poden ser interpretades en termes d'espai de vida si l'objecte d'anàlisi és l'individu; però, alhora, des de la perspectiva funcional, són reflex de la presència i consolidació d'àrees urbanes homogènies en l'espai, interpretables, per tant, en termes de metropolitanització del territori català.

Marc Ajenjo indaga encara més en la mobilitat habitual –per motius de treball i d'estudi– de la població catalana, centrant-se en la seva anàlisi durant el període recent entre 1986 i 2006. El que hi esdevé més rellevant és, però, el seu enfocament demogràfic, en tant que el centre d'interès hi són les diferències quant a comportament territorial segons el sexe i l'edat de la població, a fi de comprovar si les diferències entre els diferents col·lectius tendeixen a disminuir.

La proposta de Juan Antonio Módenes té per objecte d'estudi un dels elements que tradicionalment marca la relació entre la població i el territori: l'habitatge. Concretament, l'estudi se centra en els canvis esdevinguts des de mitjan anys noranta del segle XX en les estratègies d'accés a l'habitatge per part de les llars catalanes i, especialment, per les formades per població jove. Així, l'autor s'hi planteja estudiar l'evolució de les formes d'accés i de tinença de l'habitatge en el context d'increment d'oferta immobiliària i de facilitat en obtenció de crèdit hipotecari que ha caracteritzat els darrers anys, al mateix temps que s'hi reflexiona sobre quina en serà l'evolució futura en el context actual de desacceleració econòmica i de trencament de la bombolla immobiliària.

L'estudi de les condicions de morbiditat de la població catalana centren el treball d'Amand Blanes i Jeroen Spijker, en el context de l'actual fase de la

teoria de la transició epidemiològica, definida pel descens de la mortalitat de la població anciana i la progressiva concentració dels guanys de vida al final de la vida. El treball planteja observar què s'esdevé en les edats adultes-joves, especialment en relació a les causes de mort considerades evitables, com a font de guany d'anys de vida de la població catalana. Un altre element destacat de la proposta és el seu caràcter comparatiu amb d'altres regions de l'Estat espanyol.

Finalment, l'anàlisi dels efectes de les noves formes familiars derivades de l'actual fase de l'anomenada segona transició demogràfica centra el treball de Montserrat Solsona i Laia Ferrer. Així, l'article planteja l'estudi de les trajectòries familiars després del trencament de la parella i la (re)construcció dels vincles familiars i dels conceptes de paternitat i maternitat. El treball és un clar exemple de l'aplicació de tècniques qualitatives aplicades a la recerca social, ja que la font d'informació emprada prové de 26 entrevistes realitzades *ad-hoc*.

El número monogràfic es completa amb la publicació de ressenyes sobre algunes obres recents rellevants en matèria de geografia de la població i de la demografia, així com la transcripció de textos clàssics del mestre Pau Vila sobre la població catalana. Esperem que el conjunt de textos seleccionats siguin del seu gust.

Joan Alberich González